

UYGUR TÜRKLERİNİN DOĞUM ÂDETLERİ

Adem ÖGER*

ÖZET

İnsan hayatının önemli geçiş dönemlerinden biri olan doğum, anneye benlik ve bütünlük, babaya güven, akrabaya ve soya güç kazandırmaktadır. Çünkü her doğum, ailenin ve akrabaların sayısını artırmaktadır. Soyun artması ise gücün ve dayanışmanın artması anlamına gelmektedir. Ayrıca doğum, kadına duyulan saygınlığı artırdığı gibi, onun akrabaları ve çevresindekiler içindeki yerini de sağlamlaştırmaktadır. Yaşamın başlangıcı olan doğum olayı, bütün Türk boyları arasında olduğu gibi, Uygur Türkleri için de büyük önem arz etmektedir. Buna bağlı olarak da sosyal hayatın içinde önemli yeri olan doğum etrafında çeşitli inanış ve uygulamalar yer almaktadır. Bu makalede, Uygur Türkleri arasında doğumla ilgili oluşan inanış ve ritüeller hakkında bilgi verilerek, bunların tarihi ve kültürel kökenleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uygur, Doğum Adetleri, Halk İnanışları, Ritüeller

THE BIRTH CUSTOMS OF UIGHUR TURKS

ABSTRACT

The birth being one of the important transition periods of human life brings ego and integrity to mother, confidence to father and power to relatives and ancestors since every birth increases the number of members in family. Increase in ancestry means the raise in power and solidarity. As well as increasing the respect for woman, the birth secures the woman's position among her relatives and society. As being the beginning of human life, the birth has a big importance for Uighur Turks, much the same it has for all Turkish Tribes. Correspondingly, there are various beliefs and customs relating to the birth in social life. In this paper, the information on beliefs and rituals regarding birth among Uighur Turks will be presented and the historical and social roots of them will be emphasized.

Keywords: Uighur, Birth Customs, Public belief, Rituals.

Uygur Türkleri arasında doğum, hem bireysel hem de toplumsal yaşamda mutlu bir olay olarak kabul edilmektedir. Çünkü çocuk aile için gelecek demektir, umut demektir. Çocuk sahibi olan kadınlar, aile ve akrabalar arasında olduğu gibi toplumda da saygınlık kazanırlar. Çocuk sahibi olan baba da toplumda saygı görür. Çocuğa sahip olmanın önemi Uygur Türkleri arasında “Balılık

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: ademoger@gmail.com

öy bazar, balısız öy mazar (Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar)”¹ şeklindeki atasözü ile ifade edilmektedir. Uygur Türkleri arasında hayatın ilk geçiş dönemini teşkil eden doğumla ilgili çeşitli inanış ve uygulamalar yer almaktadır. Bu makalede, Uygur Türklerinin doğum adetlerini “doğum öncesi”, “doğum sırası” ve “doğum sonrası” olmak üzere üç alt başlıkta inceleyerek, bu inanış ve uygulamaların eski Türk düşünce ve inanç sistemiyle ilişkisini açıklamaya çalışacağız.

1. Doğum Öncesi Adetler:

Türk boylarının genelinde olduğu gibi Uygur Türkleri arasında da çocuk sahibi olamayan ailelerde genellikle kadınlar suçlanmaktadır.² Ailevi ve toplumsal baskıya maruz kalan çocuk sahibi olamayan kadınlar, hamile kalabilmek için çeşitli yöntemlere başvurmaktadırlar. Bu yöntemlerden bir kısmı dinî ve büyüsel özellikler gösterirken, bir kısmı da çeşitli bitki ve yiyeceklerle ilgili geleneksel uygulamalardır.

1.1. Hamile kalmak için yapılan uygulamalar:

Hamile kalamayan kadınların başvurdukları yöntemlerin başında, hocalara giderek dua ettirme gelmektedir. Kadınlar bazen hocaların yanlarına giderek doğrudan kendilerine dua ettirirken bazen de yanlarında yiyecek götürerek bunlara dua ettirip üfleterek yemektedirler. Bu duruma ilişkin uygulamalar şöyledir:

- Hamile kalamayan kadın, yedi evden birer kâse un toplayarak hocaya götürür ve okutulmuş undan tandırda ekmek yaparak, yedi hafta boyunca Çarşamba günleri bu ekmekten yer.³
- Hamile kalamayan kadın, hocaya üzüm, elma veya ekmek götürerek dua okutup üfleterek yer. Özellikle üzüm, Uygur Türklerinin hayatında özel bir yere sahiptir. Bunun nedeni ise üzümün “Cennetten çıkmış meyve” olduğu inancıdır.⁴

Uygur Türklerinde hamile kalmak için başvuru en yaygın yöntemlerden biri, kutsal mekânlara (kabir, türbe, camii vb.) gidilerek çeşitli uygulamalara başvurulmasıdır. Doğu Türkistan’da kutsal mekânlar çok çeşitli amaçlarla ziyaret edilmektedir. Bu konuda, Uygur mezarları üzerine önemli çalışmalar yapan Rahile Davut şu bilgilere yer verir: “İnsanlar mezarlardan kendilerini korumalarını, zorluklarını kolaylaştırmalarını, işledikleri günahları bağışlamalarını umut etmişlerdir. Hastalar, hastalıklarına şifa; genç kız ve delikanlılar kismet; yoksullar bereket dilemek için mezarlara tapmışlar ve çeşitli ayinler düzenlemişlerdir. Mezarlar dertlilerin dertlerini anlattıkları, hayatta felakete maruz kalanların teselli buldukları, doğal felaketlerin önlenmesi, ruhların temizlendiği; ayrıca insanların eğlendikleri yerlere dönüşmüştür. Bundan dolayı insanlar, kavurucu sıcak, dondurucu soğuklarda, uzun ve tehlikeli yollara bakmadan mezar yerlerinin yolunu tutmuşlardır. Hatta bazı kişiler, bazı ünlü mezarları Mekke ile eşit görmüşlerdir.”⁵ Uygur Türklerinin hayatında bu denli önemi olan, özellikle kadınlar tarafından çocuk dilemek amacıyla ziyaret edilen ve çeşitli ritüellere başvuru kutsal mekânlardan ve uygulamalardan bazıları şunlardır:

¹ Abdurehim Hebibulla, *Uygur Etnograpiyisi*, Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümqi 2000, s. 245.

² Hebibe Tursinniyaz, *Uygur Ayalliriniñ Tuğut Adetleri Üstide Tetkikat*, Şincañ Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ürümqi, 2007, s. 35.

³ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 16-17.

⁴ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 19.

⁵ Rahile Davut, “Uygurların Mezar Kültürü Üzerinde Bir Araştırma”, Akt. Alimcan İnayet, *Milli Folklor*, S.60, 2003, s.207-208.

Kaşgar şehrinde “Hazreti Mollam” adıyla bilinen “Kaşgarlı Mahmud’un Mezarı”⁶, “Orda Hanım veya Ordam” adıyla anılan “Ali Arslanhan’ın Mezarı”, Büvi Meryem’in Mezarı” önemli ziyaret yerlerindendir.⁷ Kaşgar şehrinde çocuk dileyen kadınlar, veli kişiler olduklarına inandıkları bu kimselerin kabirlerinin üzerlerindeki topraktan kazarak ellerine ne geçerlerse yerler. Bu gelenek, sadece Kaşgar’da değil, Doğu Türkistan’ın diğer vilayetlerinde de vardır. Velilere dua etme ve onların kabrinden toprak kazıp yeme âdeti oldukça yaygındır. Örneğin; Kaşgar’daki Ordam Köyü’nde her yıl Muharrem ayında kadınlar çocuk dilemek için civardaki kabirlere giderler. Buradaki velilerin mezarları arasındaki ağaçlardan düşen yaprakları ovalayıp yerler.⁸

Çocuk sahibi olamayan kadınlar, Opal kasabasındaki Kaşgarlı Mahmut’un mezarına gidip, mezarın yanındaki Hay-Hay kavaktan dilek dilemektedirler. Ağacın dallarına çeşitli kumaş parçalarını ve ipleri bağlayarak dileklerinin yerine gelmesini sağlamaya çalışırlar. Hay-hay ağacı günümüzde de işlevini hala devam ettirmektedir. Aynı şekilde çocuk sahibi olmak için Kaşgarlı Mahmut’un mezarını ziyaret eden kadınlar, mezarın yakınındaki “Hazreti Mollam” dağına giderek dağın kovuklarına ellerini sokup “Ey Tanrım, senden bir çocuk istiyorum, yardım eyle!” diye dua etmektedir. O kovuktan eline ne geçerse ağzına atıp yutmaktadır. Dağın toprağını “uğur getirsin” diye yüzlerine sürmektedirler.⁹

Turfan şehrinde ziyaret edilen kutsal mekânların başında ise “Tuyuk Hocam Mezarı (Ashab-ı Kehf)”¹⁰ gelmektedir. Bu kutsal mekâna, Doğu Türkistan’ın çeşitli bölgelerinden insanlar gelerek çocuk dilerler. Bu mezarlara gelenlerin büyük bir kısmını kadınlar oluşturmaktadır ve kadınlar evlenmek, çocuk sahibi olmak, ailelerinin mutlu olması gibi amaçlarla buraları ziyaret etmektedir. Hatta hamile kalan kadınlar, kolay doğum yapabilmek ve iyi bir çocuk sahibi olabilmek için de bu mezara gelip dua etmektedir.¹¹ Hamile kadınlar yedi evliyanın adının yazılı olduğu kâğıdı sol bağına astığında, çocuğunun sapaşağlam doğacağı inancı hâkimdir. Ayrıca çocuk sahibi olamayan kadınlar, bu mağaraya girerek ellerine ne geçse “Bismillah” diyerek yerse, şifa bulup, çocuk sahibi olur.¹²

Çocuk dilemek için mezara gitme geleneği Hoten’in bütün bölgelerinde de mevcuttur. Örneğin; Hoten’in Lop Kasabası’ndaki kadınlar, Ciya köyündeki “İmam-ı Asım Mezarı”na giderler. Hamile kalamayan kadınlar, Perşembe günleri bir yakınıyla birlikte mezara giderek çocuk diler. Mezarın yakınında yaşlı bir kavak ağacı bulunmaktadır. Kadınlar, bu kavak ağacına kız çocuğu dilerlerse iğne; erkek çocuk dilerlerse bıçak saplayarak dilek tutarlar. Yine bu işlemten sonra, bu kavağın yukarısındaki tepelikten yukarıdan aşağıya doğru üç kez yuvarlanırlar. Kaynanalar gelinlerini, anneler evlenip hamile kalamayan kızlarını götürüp yuvarlarlar. Bu mezara sadece Hoten değil, Kariye, Çira ve Karakaş taraflarından da kadınlar gelmektedir. Bu şekilde hamile kaldıklarını söyleyen kadın sayısı da oldukça fazladır.¹³ Karakaş ilçesinde hamile kalmak

⁶ Kaşgarlı Mahmut’un hayatı ve mezarı etrafında birçok anlatma ve ritüel mevcuttur. Bu konuda bk. Alimcan İneyet, “Kaşgarlı Mahmut Hakkında Oluşan Efsaneler Üzerine”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, VI / 2, Kış, 2006, s. 347-372.

⁷ Ordam Köyü, adını burada bulunan Ali Arslanhan’ın mezarından almaktadır. Bu mezara halk “Orda Hanım” veya “Ordam” mezarı demektedir. Bu konuda geniş bilgi için bk. Rahile Davut, *Uygur Mazarliri*, Şincañ Halk Neşriyatı, 2001, s. 45-53.

⁸ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 18-19.

⁹ Abdülkerim Rahman, *Uygur Folkloru*, çev. Soner Yalçın-Erkin Emet, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 96-97.

¹⁰ Doğu Türkistan’ın Turfan şehrinde bulunan ve “Yette Evliya Mağarası” ya da “Tuyuk” olarak adlandırılan “Ashab-ı Kehf” mağarası ile ilgili çok sayıda efsane yer almaktadır. Bu efsanelerde mağaranın etrafında oluşan inanış ve uygulamalar da anlatılmaktadır. Bk. *Uygur Helk Epsane-Rivayetleri (Kök Gümbez)*. Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümqi, 2006, s. 163 vd; Rahile Davut, *Age.*, s.201-210.

¹¹ Rahile Davut, *Age.*, s. 45-53; Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 21.

¹² Abdülkerim Rahman, *Yipek Yurtidiki Epsane-Rivayetler*, Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümqi, 1999, s. 66-67.

¹³ Rahile Davut, *Age.*, s. 130.

isteyen kadınlar da Orçi köyündeki “Yalnız Oğul” mezarına gitmektedirler. Burada da iki yaşlı kavak ağacı bulunmaktadır. Aynı şekilde bu ağaçlara kız dileyenler iğne, erkek çocuk dileyenler bıçak saplarlar. Keriye’nin “Oytoğrak” köyündeki “Kızıl Paşşım” adında bir mezar var. Bu civardaki kadınlar çocuk dilemek için bu mezara gelirler. Mezarlıktaki kavak ağacına iğne ve bıçak saplamanın yanı sıra bir gece eşiyle birlikte burada kalırlar. Kadın, burada uyurken rüyasında beşik, süpürge gibi şeyler görürse hamile kalacağına inanır. Eğer hiç rüya göremezse buradan ümidini keserek başka çarelere başvurur. Kadınların ağaç kovuklarından, tepelerdeki çukur yerlerden ve pınarlardan çocuk dileme adetlerinin temelinde de pınar ve kovuk kadını cinsel organını sembolize etmesindendir.¹⁴

Uygur Türkleri arasında çocuk sahibi olmak için mezar ziyareti ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen başka uygulamalar da yer almaktadır. Mezara giderek ibadet edip ağlayarak mezarın etrafındaki ağaçların dallarına çeşitli bezler asılması, mezarlıktaki ağaçların kucaklanması ve mezarın etrafındaki tepeliklerde yuvarlanması, mezarın üzerine buğday saçılması ve mezarın etrafında mum yakılması, mezara yakın yerlerdeki pınarlara bozuk para atılması bunlardan bazılarıdır.¹⁵

Hocaya giderek dua ettirme ve mezar etrafındaki uygulamaların dışında, hamile kalmak için başvuru yöntemlerinden bazıları şunlardır:

- Hamile kalmak isteyen kadın, kırk gün boyunca yemekten önce kırk kez ihlâs suresini okur ve yemeğini öyle yer.
- Beyaz leğene bir kağıda yazılı Kuran ayetleri atılır ve bu kâğıdın bulunduğu kaptaki su çalkalanarak içilir.¹⁶
- Hasat dönemlerinde tarlaya gidilerek yedi veya on bir ailenin tarlasından buğday veya mısır toplanır. Bunların öğütülmesiyle oluşan undan ekmek yapılarak yenir. Bazı kadınlar, bu unu veya ekmeği de hocaya götürüp okuturlar.¹⁷
- Hamile kalamayan kadın, onu kimsenin tanımaması için kurban bayramının ilk günü, üzerine uzun elbiseler giyip yüzünü de örterek komşularından yedi evi dolaşır ve onların kurban ettiği koyunların ciğerinden birer parça toplayarak bunları pişirip yer.
- Çocuk dileyen kadın, Kurban bayramı günü, bayram namazından hemen önce çok çocuklu veya çocukları sağlıklı olan bir kadını kucaklayarak: “Çocuk doğurduğun karnımı bana ver, ben doğurmayan karnımı sana vereyim!” diyerek iç donunun bağını onunla değiştirir ki donların ipi kalın keten ipliğinden yapılır.
- Kırlangıcın yavrusu, otla pişirilerek yenir.
- Hamile kalmak isteyen kadın, harabelerdeki kuşların yuvalarına (genellikle serçelerin yuvası) elini uzatır ve eline ne gelirse gözünü yumup onu ağzına atıp yer. Kuş yavrusunu yeme âdeti, ikiz çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar arasında da vardır. Hamile kadınlar, ikiz doğurmayı isterlerse, kırlangıcın yavrusunu bulup, onu başka bir yiyeceklerle karıştırmadan canlı olarak yutarlar.
- Mısır tarlalarındaki küçük mısırlardan toplanarak, onun unundan ekmek yapıp yenir. Mısırın çok verimli olmasından dolayı, bunu yiyen kadının da çocuk sahibi olacağına inanılır. Bir başka uygulama da mısır tarlalarında yetişen küçük mısırları toplayıp ondan un yapıp yerse, hamile kalacağına inanır. Tarladaki küçük mısırları yerse, kadının da mısır gibi çok çocuk sahibi olacağı inancı hâkimdir.¹⁸

¹⁴ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 24-25.

¹⁵ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 17; Rahile Davut, *Age.*, s.132.

¹⁶ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 19-20.

¹⁷ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 17.

¹⁸ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 18-26.

- Hamile kalamayan kadınlar sıcak eşe oturtulur. Hamile kalamayan kadın, doğum yapmakta olan bir kadının evine gelerek, bebeğin eşi düştüğü anda sıcak eşin üzerine oturur ve eşin sıcaklığı geçene kadar (yaklaşık 15 dakika) onun üzerinden kalkmaz.¹⁹
- Hamile kalmayan kadın “höl kabağı” adı verilen kabağı tandırda ısıtır. Sonra kabağın boyun kısmını keser ve buradan çıkan buharın üzerine oturur. Buradaki işlemde, sıcak buharın kadının rahmindeki rahatsızlığı gidererek hamile kalacağına inanılır.²⁰
- Hamile kalmak için bir başka yöntem de çocuğa bakmadır. Bu çok yaygın bir uygulamadır. Hamile kalamayan kadınlar, bir başkasının bebeğini alarak onu bir süre büyütür, çocuk yüzü görerek böylece hamile kalacağına inanılır.²¹

1. 2. Hamilelik dönemi adetleri:

Uygur Türkleri hamile kadın için “igen” sözcüğünün yanı sıra “hamildar”, “yükçük”, “yükü bar”, “yük kötürgen”²² “ikki kat”, “ağır boy”, “ağır ayağ”, “içlig”, “evinlig” gibi sözcükler; hamile kalmak anlamında ise “hamildar olmak”, “ikki kat olmak”, “eğir boy olmak”, “eğir ayağ olmak”, “korsakta kalış”, “korsak kötürmek”, “boyida kalmak”, “ağır ustihan olmak”, “boğaz olmak” gibi deyimler kullanılmaktadır.²³

Uygur Türkleri, hamile kadının “aşerme”si için “sezik”, “sezik boluş”, aşerme dönemine ise “seziklik dönemi” adını verirler ve hamileliğin ilk altı ayı “seziklik dönemi” olarak kabul edilir.²⁴ Bu dönemde, kadının canının istediği yiyecekler temin edilmeye çalışılır. Ayrıca, hamile kadının canının çektiği yiyeceklerle göre doğacak bebeğin cinsiyeti belirlenmeye çalışılır. Hamile kadının ekşi yiyecekler isterse oğlan; tatlı yiyecekler isterse kız doğuracağına yorulur.²⁵ Hamile kadınlar ağır işlerde çalıştırılmaz, iyi beslenir ve el üzerinde tutulur.²⁶

Hamilelik dönemi ile ilgili diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Hamile kadının yüzü güzelleşip kirpikleri çiftleşir ve yüzü nurlanır.
- Kadın, sürekli uyur ve insan yüzü görmek istemez.
- Kadının kocası veya akrabalarından biri, rüyasında ziynet, giyecek, bıçak veya iğne görürse kadının hamile olduğuna inanılır. Kadının doğum yaptığını görmek ise, onun çocuk sahibi olacağını işaretidir. Ancak rüyada, kadının hamile kaldığını görmek, onun ileride sıkıntı çekeceğinin işaretidir.²⁷
- Hamileliğin ilk dönemlerinde, kadın geceleri korkar, düşüncesiyle yalnız bırakılmaz. Hamile kadın yalnız kaldığında, ona cin-şeytan ve albastı zarar verebilir. Bu nedenle, hamile kadının yastığının altında daima bıçak bulundurulur. Çünkü kara basmasının sebebi kötü ruhlardır; dolayısıyla kesici bir alet yanında bulunduğunda kara basmayacağı düşünülmektedir. Ayrıca yattığı odanın tavanına kuş tüyü asılır. Kuş tüyünün kötü ruhları

¹⁹ Abdurehim Hebibulla, *Age.*, s. 246.

²⁰ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 33-34.

²¹ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 34.

²² Abdurehim Hebibulla, *Age.*, s. 246.

²³ Uygur Türkleri arasında hamilelikle ilgili kullanılan terimler hakkında geniş bilgi için bk. Alimcan İnayet, “Divanü Lugatı’t-Türk’teki Doğumla İlgili Örf Adet ve Ritüeller”, *Kaşgarlı Mahmud ve Dönemi, 28-30 Mayıs, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, II. Türkiyat Enstitüsü Sempozyumu, 2008, Ankara.*

²⁴ Abdurkerim Rahman, Reveydulla Hemdulla, Şerip Huşyar, *Uygur Örp-Adetleri*, Şincañ Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, Ürümcü, 1996, s. 179; Abdurkerim Rahman, *Uygur Folkloru*, çev. Soner Yalçın-Erkin Emet, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 97; Abdurehim Hebibulla, *Age.*, s. 246.

²⁵ Abdurkerim Rahman vd., *Age.*, s. 179.

²⁶ Abdurehim Hebibulla, *Age.*, s. 246.

²⁷ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 45.

uzaklaştırdığına inanılır.²⁸

- Hamile kadın, ağır işlerde çalıştırılmaz ve korkacağı şeylere bakmamaya dikkat eder. Hamile kadın, kedi ve köpek gibi ev hayvanlarına bakmaz. Eğer kötü hayvan ya da korkunç nesnelere bakıp korkarsa, çocuğun o hayvan ya da nesneye benzeyeceğine inanılır. Bu nedenle, hamile kadınlar kediyi okşamaktan, hatta ona bakmaktan kaçınırlar. Aksi takdirde hamileliğine zarar geleceğine ve çocuğun ona benzeyeceğine inanılır.²⁹
- Hamile kadınlar deve eti yemezler. Bunun nedeni ise, deve genellikle 12 ayda doğurur. Devenin bu özelliğinin hamile kadına geçeceğine inanılır. Deve eti yerse, doğumun gecikeceğine; tavşan eti yerse, çocuğun dudağının yarık olacağına inanılır.³⁰
- Hamile kadının gündüzleri uyuması iyi karşılanmaz. Gündüzleri uyuduğunda doğumunun zor olacağına inanılır.³¹
- Hamile kadın, bebeğinin düşmemesi için çok itinalı davranır. Kadınların düşük yapması, doğumdan da zor bir olay olarak görülür ve bu durum “Bir çüşek, on tuğuttin yaman! (Bir düşük, on doğumdan beterdir!)” şeklindeki Uygur atasözüyle ifade edilmiştir.³²
- Bazı Uygur kadınları, deve yününün yanında taşındığında kara basmayacağına inanıp hamilelik döneminde deve yününi döşəğinin içine koyar veya deve yününden ip yaparak boyunlarına takarlar ya da deve yününi kıyafetlerinin iç astarına yerleştirirler. Doğumdan sonra ise deve yününden ip yaparak bebeğinin boynuna veya bileğine takar, bebeğinin kundağına koyarlar.³³
- Hamile kadın ip eğirmekten kaçınır. Aksi takdirde çocuğun göbek bağının boynuna dolanıp öleceğine inanılır.³⁴
- Başkalarının elinden iğne ya da tıg gibi nesneler almaz. Eğer alması gerekirse, ip geçirilmiş olan iğne ya da tıg alır.
- Elde dokunan boz çuvalın üzerine oturmaktan kaçınır. Eğer oturursa, bebeğinin zarıyla birlikte doğacağına inanılır.
- Hamile kadın yen yamarsa, bebeğinin makatsız olarak doğacağına inanılır.
- Hamile kadın, kelle ve paça temizlerse, çocuğu kel olur.
- Hamilelik dokuz ayı geçer ve onuncu aya uzarsa kız doğacak denir.
- Hamile kadının sağ tarafına dönerek uyuması iyi karşılanır.³⁵

2. Doğum Sırasındaki Adetler:

Doğumdan önce bebek için “körpiçek” adı verilen yatak takımı hazırlanır. Kadının ilk doğumu, kendi anne babasının evinde gerçekleşir. Doğum vakti yaklaştığında, hamile kadının anne ve babası dünürlerinin evine bir bohça hazırlayıp gelerek kızın doğum yapması için onu isterler. Kızın kaynanası ve kayınbabası da buna izin verir. Kızın ilk doğumunu ve çocuğa isim verme işlerini gelinin anne ve babası üstlenir. Gelin, kaynanasının evinden ayrılmadan önce kaynana tütsü yapıp gelinin başında dolaştırır ve gelin annesinin evine gider.³⁶ Doğum günü yaklaştığında hamile

²⁸ Tugba Gönel, *Rahman Abdurrahim'in 'Uygurlarda Şamanizm' Adlı Eserinin Halkbilimi Açısından İncelenmesi*, Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir 2011, s. 249.

²⁹ Hebibe Tursinnyaz, *Age.*, s. 47.

³⁰ Abdurrahim Hebibulla, *Age.*, s. 247; Abdurrahim Rahman vd, *Age.*, 179; Abdurrahim Rahman, *Uygur Folkloru*, çev. Soner Yalçın-Erkin Emet, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 97.

³¹ Hebibe Tursinnyaz, *Age.*, s. 48.

³² Hebibe Tursinnyaz, *Age.*, s. 48.

³³ Tugba Gönel, *Age.*, s. 248.

³⁴ Hebibe Tursinnyaz, *Age.*, s. 50.

³⁵ Hebibe Tursinnyaz, *Age.*, s. 50.

³⁶ Bumairimu Abudukelimi, *Uygur Türklerinin Dinî İnanışları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006, s. 105.

kadın için özel bir oda hazırlanmakta ve hamile kadın ailenin diğer fertlerinden ayrılmaktadır. Odasının ayrıldığı günden itibaren ona bir doğum annesi eşlik eder. Çocuk doğduktan sonra da erkek tarafı bohça hazırlayıp gelir. Kadın tarafına teşekkür ederek anne ve çocuğu götürürler.³⁷

Doğumun kolay ya da zor gerçekleşeceğine ilişkin inanış ve uygulamalar ise şunlardır:

- Doğumun gerçekleşeceğini ne kadar çok insan bilirse doğumun o kadar kolay olacağına inanılır. Çünkü o kadar insan, doğum yapacak kadının acısını paylaşmış olur.
- Doğum olduğunu biri tesadüfen öğrenirse, bu kişi kadın ise bir elbisesi, erkek ise bıçağı alınarak doğum yapan kadının yanına konur. Böylece doğumun kolay olacağına inanılır ve doğumdan sonra bunlar sahiplerine iade edilir.³⁸
- Hamile kadın bol kaymak içerse ve cevizi döverek çayla içerse doğumun kolay gerçekleşeceğine inanılır. Bazıları doğumun kolay olması için hocaya dua okutur. Bunun nedeni, doğumun kolay olması, bebek ve annesine kötü ruhların zarar vermesinin engellenmesidir.
- Eğer hamile kadının kocası, ayağı çabuk ve şefkatli biriyse doğum hızlı gerçekleşir.
- Eğer hamile kadının gözü küçük ve eli yavaşsa doğum yavaş olur.
- Kadının günlük hayatındaki bazı işlere bakılarak da doğumun yavaş ya da hızlı olacağıyla ilgili yorumlar yapılır. Örneğin; hamilelik döneminde elbisesi yırtılır ve kadın da onu yamamadan giyerse doğum yavaş olur.³⁹
- Yedi güne kadar, çocuğu olmayan veya çocuğu yaşamayan kadınların doğum yapılan eve girmesine izin verilmez.
- Çocuk doğduktan sonra, yedi gün süresince doğum yapılan evden ödünç bir şey isteyenlere özür bildirerek bir şey verilmez.⁴⁰

3. Doğum Sonrası Âdetler:

Doğum yaptıktan sonraki birkaç gün içerisinde doğum yapan kadının yanına doğum anası ve kadının annesinden başkasının girmemesi için odanın kapısına kırmızı kumaş asılır. Doğum yaptığı evi temiz ve düzenli tutmak, sabahdan akşama kadar deve diken, arça ağacı, elma kokusu gibi kokulu şeylerle sürekli tütsü yapmak oldukça yaygın bir gelenektir.⁴¹ Kadın doğum yaptıktan sonra haber hemen babaya iletilir. Tüm yakınları babayı kutlar. Bu haberi ileten kişiye müjdelik verilir.⁴²

Uygur Türkleri “göbek” teriminin karşılığı olarak “kindik” kelimesini kullanmaktadır. Göbek kesmeye ise “kindik kesiş” denilmektedir. Bebeğin göbeğini “kindik anısı (göbek anası)” keser ve kindik anısının eli hafifse bebeğin göbeğinin beş-yedi gün arasında iyi olacağına inanılır. Göbeğin iyileşmesine, düşmesine ise “kindiki çüştü” denir.⁴³

Bebek doğduktan sonra, önceden hazırlanan kamaş veya ustura ile göbek bağı kesilir. Bazıları bebeğin göbek kanından çocuğun iki yanağına sürüldüğünde bebeğin güzel olacağına inanır. Bazıları da göbeği kesmeden önce kanın bebekten tarafa sıyrıldığında, çocuğun ileride güçlü kuvvetli ve sağlıklı olacağına inanır. Çocuğun göbeği kesinlikle atılmaz, evin duvarına veya çatısına konarak orada kurutulur. Daha sonra temiz bir makaraya sarılarak saklanır. Bebek

³⁷ Abdükerim Rahman vd., *Age.*, s. 187; Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 56; Abdükerim Rahman, *Uygur Folkloru*, çev. Soner Yalçın-Erkin Emet, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 98.

³⁸ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, 57-58.

³⁹ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 59.

⁴⁰ Abdurehim Hebibulla, *Age.*, s. 247.

⁴¹ Bumairimu Abudukelimi, *Age.*, s. 105.

⁴² Abdükerim Rahman, *Uygur Folkloru*, çev. Soner Yalçın-Erkin Emet, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, s. 98.

⁴³ Abdükerim Rahman vd., s. 61; Abdurehim Hebibulla, *Age.*, s. 248.

büyüdüğünde ağır bir hastalığa yakalanırsa, göbek bağı bu hasta bölgeye sürülür. Böylece hastalığın iyileşeceğine inanılır.⁴⁴ Göbek bağı kesildikten sonra da göbek ile bebek arasındaki ilişkinin devam edeceğine inanılır. Buna bağlı olarak da bir insanın göbeği iyi saklanırsa, bu insan ömür boyu bahtlı olur; aksi takdirde insanın hayatı kötü geçer, inancı vardır.⁴⁵

Doğumdan sonra bebeğin eşiyle ilgili inanış ve uygulamalar da vardır. Uygur Türkleri çocuğun eşini de atmazlar. Hastanede yapılan doğumlarda bile çocuğun eşi eve getirilerek gömülür. Çocuğun eşini başkasının görmemesine dikkat edilir. Ayrıca kız ve erkek bebeklerin eşini gömme işlemi farklıdır. Kız çocuğunun eşi, evin dışındaki ocağın sağ tarafı bir dirsek (30-40 cm) derinliğinde kazılarak gömülür. Erkek bebeğin eşi ise evin dış kapısına yakın bir yere gömülür. Kazılan yer dirsek boyundan daha az olursa bebeğin sık sık yediğini kusacağına inanılır. Kız çocuğun eşi, bebeğin büyüdüğünde izzetli ve haşmetli biri olması, işlerinin iyi gitmesi ve bahtının açık olması için evin sağ tarafına gömülür. Erkek çocuk evin varisi olarak görüldüğünden, onun eşi evin kapısının eşiğine gömülür.⁴⁶

Eşle ilgili işlemler doğuma göre de değişmektedir. Doğumdan sonra başka çocuk sahibi olmak istemeyen kadınların eşle ilgili iki uygulaması vardır. Bunlardan birincisi, bebeğin eşi beyaz ve kuru boz bir çuvala konularak evin yakınındaki veya mahalledeki en büyük beyaz kavak ağacına asılır ve burada yavaş yavaş kuruması sağlanır. Böylece doğum yapan kadının başka hamile kalmayacağına inanılır. İkincisi ise, hamile kalmak istemeyen kadın, gökgüvercin pisliğini hamur yaparak tandırda ekmek gibi pişirir ve avretine koyar. Böylece rahmin ağzı sıcak güvercin pisliğinin etkisiyle kuruyarak kapanır ve tekrar hamile kalamaz inancı hâkimdir.⁴⁷

Daima kız ya da erkek çocuğu doğuran ve sonraki doğumunda farklı bir cinsten çocuk sahibi olmak isteyen kadın, çocuğun eşini ters çevirip, içine yedi tane şeftali çekirdeği, yedi tane de çakıl taşı koyarak gömer. Burada şeftali çekirdeği kız çocuğunu, çakıl taşı da erkek çocuğunu temsil eder.⁴⁸

Çok sık hamile kalarak doğum yapan kadınların eşle ilgili uygulamaları daha da farklıdır. Bu kadınlar daha az arayla doğum yapmak için çocuğun eşini üç, yedi ya da on bir gün evde beklettikten sonra gömerler.

Uygur Türklerinde büyük önem verilen ve doğum etrafında oluşan uygulamalardan biri “bovakni ağızlandırış” adı verilen bebeğe ilk yiyeceğin yedirilmesidir. Halk arasında ilmi ve ihlâsı iyi olan, yerinde ve güzel konuşan kişiler bebeğe ilk yiyeceği yedirir. Çocuk tatlı dilli ve doğru konuşan biri olsun, diye hurma, ceviz, erik veya kuru üzüm ile ağızlandırılır. Bir kişi, çekirdeği ağzında küçük parçalara ayırarak kaşığa koyar ve sağ eliyle “Bismillah” diyerek çocuğun ağzına atar. Bebek, ateşte pişirilen yiyeceklerle ağızlandırılmaz ve ağızlandırıldıktan sonra anne sütünü emmeye başlar. Annesi, bebeği emzirmeden önce göğsünü yıkar ve “Bismillah” diyerek bebeği emzirir. Aksi takdirde çocuğun süte doymayacağına ve kötü bir çocuk olacağı anlayışı hâkimdir.

Kadının sütü çocuğa fazla gelirse nemli veya ıslak bir yere dökülür. Eğer çocuk ölü doğarsa veya doğduktan kısa süre sonra ölürse, kadının sütüyle ilgili şu uygulamalara başvurulur:

- Doğum yapan kadının sütü sarı toprakla karıştırılarak hamur şekline getirilir ve kapının üzerine konur. Bu çamur güneşte kurudukça kadının da sütünün azalacağına inanılır.
- Çocuğu ölen kadın, adet olmadığı bir dönemde akşam bir kaba su koyar ve ayetler okuyarak kaptaki suya üfler. Sonra bu kabı avlusundaki تنها ve temiz bir yere (genellikle

⁴⁴ Hebibe Tursinnyaz, *Age.*, s. 59-60.

⁴⁵ Hebibe Tursinnyaz, *Age.*, s. 63.

⁴⁶ Hebibe Tursinnyaz, *Age.*, s. 60-61.

⁴⁷ Hebibe Tursinnyaz, *Age.* s. 62.

⁴⁸ Hebibe Tursinnyaz, *Age.* s. 62.

ocak başı) koyar. Sabahleyin seher vaktinde yıldızlar kaybolmadan önce kalkarak kaptaki suyla göğsünü üç kez yıkar. Her yıkayışında “Gökteki yıldızlar mı tara dedi, sen niçin taramıyorsun?” diyerek tarak ile göğsünü yukarıya doğru tarar. Bu şekilde sütünün azalacağına inanılır.

- Eğer başka doğum yapmış bir kadının sütü az ise, sütünü yemekle değiştir.⁴⁹
- Bebeğe bir buçuk iki yaşına kadar inek sütü içirilmez. Halk arasında inek sütü ile beslenen bebek ineğe benzer anlayışı hâkimdir. Annesinin yeterli sütü olmayan bebekleri, yeni doğum yapan başka bir kadın emzirir. Aynı anne sütüyle beslenen bebeklere “emildaş” denir ve bunların evlenmesi yasaktır.⁵⁰

Doğum yapan kadın yedi güne kadar evdeki kedi ve tavuktan uzak durur. Bunun nedeni tavuğun sütü yoktur. Kedinin sütü ise çok azdır. Kadın bunlara dokunursa sütü az olur inancı hâkimdir.

Doğum sonrası diğer inanış ve uygulamalardan bazıları şunlardır:

- Doğum yapan kadın 40 gün yalnız bırakılmaz. Eğer yalnız kalır ve uyursa, kötü rüya görüp korkar veya başka bir şekilde kötü ruh kadının bedenine gireceğine ve çocuğa zarar vereceğine inanılır. Kötü ruh zarar vermesin diye, doğum yapan kadının odasına kuş tüyü asılır.⁵¹
- Cinlerin daima zarar verdikleri şeylerin; yeni doğan çocuklar, düşkün insanlar, loğusa kadınlar olduğu düşünülür ve bu kişiler evde yalnız bırakılmazlar. Bebeklerin kıyafetleri, salıncakları akşam veya gece dışarıda bırakılmaz. Eğer dışarıda kalırsa “bebeğin salıncığına cinin girdiği”, “bebeğin kıyafetlerini cinin giydiği” düşünülür. Bebeğin annesi bir tutam kamışı yakıp bebeğin dışarıda kalan eşyaları üzerinde ateş çevirir, onları ateş ile temizler.⁵²
- Dışarıdan gelen insan, loğusa kadın olan eve belirli bir adetle girer. Önce başka bir eve gider ardından loğusa olan eve girer. Eğer eve doğrudan girerse onunla birlikte gelen cinin bebek ve bebeğin annesine zarar vereceği düşünülür.⁵³
- Doğum yapan kadın evin bir odasında bakılır. Dışarıdan biri onun odasına girerse iyi olmaz, denir. Eğer bir kişi doğum yapan bir kadın olduğunu bildiği halde eli boş gelirse, bu durum hoş karşılanmaz. Çünkü doğum yapan kadın, gelen kişiden bir şey bekler ve hayal kırıklığına uğrarsa sütü azalır.
- Doğum yaptıran kadına “tuğut anisi (doğum anası)” veya “kindik anisi (göbek anası)” denir. Bunun dışında bir de “ışık anisi (eşik/kapı anası)” vardır. Kadının doğumu anında, onun odasına kapıdan ilk girene “ışık anisi” denir. Bu kişi kadın, erkek ya da çocuk olabilir. Çocuğun huy yönünden “ışık anisi”ne benzeyeceğine inanılır.⁵⁴
- Uygur Türkleri arasında doğum yapılan eve kızıl veya gök bez asma âdeti vardır. Bu, o evdeki kadının doğum yaptığının işaretidir. Burada amaç, kötü ruhların ve iyi niyetli olmayan insanların eve girmesine engel olmaktır. Çünkü tanımadık insanların veya başkalarına zarar veren insanların eve gelmesi annenin sütünün kesilmesine neden olur.⁵⁵
- Yaylak-kışlak şekilde yaşayan Uygurlarda, kadın doğum yaptıktan üç gün sonra kadının eşinin bir koyunu yüzerek boyun kemiğini bütün butla pişirerek etini loğusa kadına

⁴⁹ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 68-69.

⁵⁰ Abdükerim Rahman vd., *Age.*, s. 118-119.

⁵¹ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 67-68.

⁵² Tugba Gönel, *Age.*, s. 189-190.

⁵³ Tugba Gönel, *Age.*, s. 191.

⁵⁴ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 70.

⁵⁵ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 72.

temizletip daha sonra evdeki duvar gözüne dik bir şekilde konulması âdeti vardır. Böylece yeni doğan çocuğun boynu çabuk tutarmış; eğer boyun kemiği duvar gözüne yan konulursa çocuğun boynu eğri tutarmış.⁵⁶

- Doğum yapan kadının bulunduğu eve adetli kadınların girmesi kötü sonuç verir. Bu nedenle avlu kapısının altı kazılarak ip (bitki liflerinden yapılan organ) gömülür. Bu ipin üzerinden geçen adetli kadınlar çocuğa ve annesine zarar veremez. Adetli kadınlar (ki bunların karnının ve belinin ağrıdığına inanılır) doğum yapan kadının yastık veya yorganına basarsa bunların ağrısının doğum yapan kadına geçeceği inancı hâkimdir. Bu nedenle doğum yapan kadının yatağını anneleri evin törine yaparlar.⁵⁷
- Bebeğin göbeği düşene kadar doğum olan evden ödünç şey alınmamaya dikkat edilir. Özellikle, iğneli şeyler, balta, bıçak, çekiç, çapa, orak gibi kesici ve delici ev aletleri ödünç verilmez. Çünkü bebeğin göbeği geç düşer.⁵⁸
- Doğum yapan kadına ilk yemeğin getirilmesi de çok önemlidir. İlk yemek büyük bir kâseye doldurularak kâsenin ağzı iyice kapatılır. Eğer büyük kâsede yemek fokurdarsa, çocuğun idrarının çok olacağına ve sık sık idrar yapacağına Yemek kâsesinin ağzı açılırken ses çıkarırsa, çocuğun ileride horlayacağına inanılır.
- Beşikteki bebek rahatsızlandığında (bebeğin beşiği ve her türlü eşyası dâhil) bebeğin annesi bebeği kucığına alıp üstüne bir bez ya da başörtüsü örter. Bebeğin ninesi bir tutam kamış yakarak dua edip bebek ile annesinin başında ateşi çevirir. Nine, anne ve çocuğun başında ateşi üç kere çevirir. Anne ve çocuğa bu şekilde yedi kez tekrarlanır. Ateş çevirme bittiğinde anne, çocuk ile kendisinin başındaki bez, kumaş veya başörtüsünü çıkarmayarak çocuğu eve götürür.⁵⁹
- Uygur Türkleri göz boncuğuna özel saygı göstermektedirler. “Göz boncuğu” (nazar boncuğu) üstünde beyaz desenleri olan küçük yuvarlak bir taş olup ortasından ip geçirmek için delik açılmaktadır. Anneler bu boncuk taşını bebeklere, çocuklara göz değmemesi (nazar) için çocukların beresine dikerler veya boynuna takarlar. İnanişâ göre dilek dilemek suretiyle uzun yıllar sonra doğmuş olan çocuklara nazar değdiğinde, boncuk üstündeki beyaz desenler belirginleşmektedir.⁶⁰
- Bazı Uygurlar evden eve veya evden dışarıya taşınma niyetinde olduklarında gökyüzünün güneyindeki yıldızlara bakarlar. Eğer “çiltan” olarak adlandırılan yıldızların tümü güneyde ise taşınmazlar. Yıldızlar batı yönüne gittikten sonra taşınırlar. Onların düşüncesine göre; bu yıldızlar güneyde iken ev taşınırsa büyük bir felakete maruz kalınmış. Bazı bölgelerde bu yıldızlar güneyde olduğu zaman loğusa kadınlar dışarı çıkarsa çocuğun öleceğine inanılır.⁶¹

Bebek, ilk kez beşiğe yatırılmadan önce “böşük toyi” adı verilen tören yapılır. Bebeğin beşiğe alınması, genellikle Perşembe ve Pazar günleri akşam vaktinde yapılır. Bebek dünyaya geldikten 15-20 gün sonra, yani göbeği kesildikten sonra “böşük annesi” adı verilen yaşlı bir kadın tarafından beşiğe alınır. Halk arasında beşik anası (Böşük anisi) “irimci” diye de bilinmekte ve ona derin bir saygı duyulmaktadır. Beşik anası, bebek için hazırlanan beşiğin yönünü kıbleye döndürüp dua ettikten sonra beşiği hazırlamaya başlar. Beşik hazırlandıktan sonra, beşik anası bebeği eline alıp, vücudunu hafifçe ovduktan sonra usulca beşiğe koyar. İki bacağını düzeltip örter. Örtünün üstünü iple bağlar. Üstü ince kumaşla örtülür. Beşiğin baş tarafına çocuğu nazardan ve kötü

⁵⁶ Tugba Gönel, *Age.*, s. 155.

⁵⁷ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 73.

⁵⁸ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 74.

⁵⁹ Tugba Gönel, *Age.*, s. 225.

⁶⁰ Tugba Gönel, *Age.*, s. 249.

⁶¹ Tugba Gönel, *Age.*, s. 138.

ruhlardan korumak amacıyla kurt kemiği, bir parça ekmek, nazar boncuğu ve muska asılır. Bebeğin baş kısmına bunların yanı sıra erkek çocuk ise bıçak; kız ise ayna asılır. Bebek beşiğe yatırıldıktan sonra, kötü ruhların gelmemesi için deve diken, kurban edilen koyunun gözü, elma kurusu, ardıç yaprağı, evdekilerin bir tel saçı ve tuz gibi nesnelerin karışımından tütsü yapılarak beşiğin üzerinde dokuz defa dolaştırılır. Bunun dışında da bebeği kem gözlerden ve kötü ruhlardan korumak amacıyla sık sık tütsü yapılır. Beşiğin baş tarafına bebeğe daim yoldaş olsun diye kurt kemiği veya bir parça ekmek asılır. Beşiğin üstüne çocuğa nazar değmemesi için muska (tumar) ve nazar boncuğu asılır. Beşiğin baş tarafına çocuk kız ise ayna, oğul ise bıçak konur. Bunlar bebekleri kötü ruhlardan (korusun) diye yapılır. Bebek beşiğe bağlandıktan sonra, beşik anası deve diken veya elma kurusu ile tütsü yapıp beşik üstünde dokuz defa dolaştırarak kötü ruhları kovar. Böylece beşiğe bağlama töreni tamamlanır. Bu törenin anısı için beşik anasına elbiselik kumaş ile üç ekmek verilir. Bundan sonra bebeğin annesi çocuğu beşiğe kendisi beler. Doğum yapan anneye, bebeğe ve beşiğe avludan çıkarılırken tütsü yapılır.⁶²

Bebek doğduktan yedi gün sonra, Cuma veya pazartesi günü çocuğun tırnağı kesilir. Kız çocuğu ise, büyüdüğünde yemek işlerini iyi yapsın, diyerek sofraya veya mutfak tahtası çocuğun tırnağı ile kaşınarak kesilir. Erkek ise, tarla işlerinde iyi olsun diyerek çapa gibi çiftçilik aletleri çocuğun tırnağıyla kaşınarak kesilir. Günümüzde bu nesneler biraz değişmiştir. İmanlı, ilimli olsun ve bu işlerle uğraşsın denilerek Kuran, kitap, defter, kalem gibi nesneler tırnakla kaşınarak kesilir. El tırnağı için bu uygulamalar yapılırken, ayak tırnağı ile ilgili herhangi bir uygulama yapılmaz. Ancak el tırnağı ile ayak tırnağı aynı gün kesilmez. Eğer aynı gün kesilirse, düğünü ile ölümünün aynı gün olacağına inanılır. Kesilen tırnak ister çocuk isterse büyüklerin olsun kesinlikle rastgele atılmaz. Evin avlu kapısının eşiğine "Dölet kel, meynet ket, deccal kelgende, azgal bol" denilerek atılır.⁶³

Bebek doğduğundaki saçına "kirki saç" denir. Saçını ilk kesen kişi, anne ve babası sağ olan bir genç olur. Eğer yetim biri keserse, çocuğun ömrünün kısa olacağına inanılır. Çocuk doğduktan 10-15 gün sonra saç mutlaka kesilir. Kız çocuğun saç boyunu kısmında bir parça bırakılır. Bunun nedeni ise ileride saçlı olması içindir. Kesilen saçla ilgili uygulamalar ise şöyledir:

- Çocuğun kesilen saç pazar günlerinde "semt pazarlarına" götürülerek meydanda gizlice saçılır. Bunun sebebi, bebeğin bahtlı, iyi huylu, çok insan ile karşılaşsın, halk içinde itibar sahibi birisi olsun, diyedir.
- Çocuğun kırk saç, mahalledeki mescidin çatısına saçılır. Bunun sebebi de bebek büyüdüğünde imanlı, ihlâslı ve insaflı bir insan olsun diyedir.⁶⁴

Bebek doğduktan kırk gün sonra "kirik suyu" adı verilen kırklama işlemi yapılır. Temiz bir su hazırlanarak, içine altın, gümüş, elma kurusu, deve diken, ardıç yaprağı ve bebeğin terinin kötü kokmaması için de ceviz atılır.⁶⁵ Bu suyla bebeğin bütün vücudu kuru bir yer kalmayacak şekilde yıkanır. Kuru bir yer kalırsa, onun izinin ömür boyu çıkmayacağına inanılır. Bu su, mahallede itibar sahibi birinin evinin önüne dökülür. Böylece bebeğin de büyüdüğünde itibarlı biri olacağına inanılır.⁶⁶

Bebek doğduktan 3-7 gün sonra isim verilir. Ad koymak için genellikle mahallenin büyükleri ve imamı davet edilir.⁶⁷ O gün yakın akraba ve komşular eve davet edilir. Hoca, sağ kulağına ezan sol kulağına tekbir getirilerek isim verir. Birisi çocuğu kaçırsın gibi yaparak sırtını ve

⁶² Abdurkerim Rahman vd. *Age.*, s.61-62, 127; Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 83-84.

⁶³ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 81-82.

⁶⁴ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 80-81.

⁶⁵ Abdurkerim Rahman vd., *Age.*, s. 180.

⁶⁶ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 85-86.

⁶⁷ Abdurkerim Rahman, *Uygur Folkloru*, çev. Soner Yalçın-Erkin Emet, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 98.

ayaklarını sıvazlayarak annesinin ayağının üzerinde yuvarlar. Burada kaçırır gibi yapmanın nedeni ayağı it gibi hızlı olsun, annesinin hizmetinde ömür boyu çalışsın dıyedir.⁶⁸ Ad verme işlemi bittikten sonra ad koyan kişiye para ya da hediye verilir. Ayrıca isim konduktan sonra, gelen misafirlere yemek ikram edilir.⁶⁹

Uygur Türkleri arasında bebeğe ad verme de önemli uygulamalardan biridir. Tarihi süreçte verilen isimler ise farklılık göstermektedir. Uygur araştırmacılar kişi adlarındaki değişiklikleri İslamiyet Öncesi, İslami dönem ve Sosyalist (1949 sonrası) dönem olmak üzere üç başlıkta incelemektedirler.⁷⁰

Uygur Türkleri İslamiyeti kabul etmeden önce genellikle anlam bakımından Türkçe isimleri tercih etmekteydi. Mesela, Baytemir, İltemir, Beg Buka, Kara Buka, Kara Bahşi vs. İslamiyetin kabulü ile birlikte bu isimlerin yanı sıra, İslam kültürünün etkisiyle birtakım Arapça ve Farsça isimler Uygur kişi adlarında yoğun bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Allahın sıfatları isim olarak konmaya başlanmıştır. Mesela; Halik (yaratıcı), Kadir (güç sahibi), Semi (işitici), Gopur (affedici) vb. Meleklerin isimleri konulmaya başlanmıştır. Mesela; Mikail, İsrail vb. Ayrıca peygamber, halife, dini ve tarihi kişilerin isimleri konmaya başlanmıştır. Örneğin; Davut, Musa, Yakup, Eysa, İlyas, Süleyman; Ababekir, Ömer, Osman, Ali; Hava, Meryem, Sare, Ayşe, Hatice; İskender, Harun, Peridun, Tahir, Zöhre, Garip, Senem vb. İslamiyetle birlikte isim verme âdeti de köklü bir değişikliğe uğramıştır.⁷¹

Sosyalist dönemle birlikte (1949'dan sonra) ise sisteme karşı tepki özelliğini ifade eden isimler konmaya başlandı. Mesela; Azad, Erkin, Bahtiyar, Hürriyat, Dolkun, Cür'et, Saadet, Selamet, Pezilet, Mubarek, Adalet, Adil, Gelibe, Hakikat, Küreş, Dilşat, vs.

Uygurlar yeni doğan çocuklarına koydukları isimleri belli bir döneme kadar kullanmazlar. Gerçek isimlerinin yerine bazı sıfatları ve hayvan isimlerini kullanırlar. Mesela, bebek doğduktan hemen sonra oğlan ise, Paklinim (kuzum), Gocam, Kurguyum (Bir çeşit kuş adı) şeklinde hitap etmektedirler. Eğer kız ise, Mun-çıkım (boncuğum) Gülüm, Altunum, Han Ayım gibi isimlerle çağırılmaktadır. Çocuk 3-4 yaşına geldiğinde asıl ismiyle çağırılmaya başlanır. Ergenlik çağına geldikten sonra Ahun, Beğ, Han, Can gibi sıfatları ekleyerek çağırılır. Mesela; Kerem Ahun, Hezim Beg, Tillahan, Ehmetcan vs.⁷²

Uygurlarda kendi adının sonuna veya önüne baba adını ekleyerek hitap etme şekli yaygın olarak kullanılmaktadır. Bunun yerine lakap kullanılması oldukça yaygındır. Mesela; Turak, Tangga, Hemra Koyçi, Mamut Kassap, Suleyman Bahşi, Turan Dahan, Keyyum Seypun (Terzi), Abla Sopunci, Kadir Bakkal, Tursun Peşmet, Kerem Navay (Ekmekçi), Hemra Kakvaş, Gulam Kök, Abdurrehim Bayvetçi (Zengin), Kasim Dagaza (Uzun boylu), Memetemin Karakaş, Musa Gaça (sağır), Sadir Palvan, Mahmut Kaşgari, Abdulhalik Uygur vs.⁷³

Art arda kız çocukları olanlar, erkek çocukları olması için kız çocuklarına erkek ismi koyarlar. Örneğin; Oğulhan, Oğulnisahan... Eğer doğan çocuklar yaşamamışsa, son doğan bebeği ister kız ister erkek olsun, isminin başına "Tur" getirilerek ad verilir. Örneğin; Turdi, Tursungül,

⁶⁸ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 86-87; Abdulkirim Rahman, *Uygur Folkloru*, çev. Soner Yalçın-Erkin Emet, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 102.

⁶⁹ Abdulkirim Rahman vd., *Age.*, 132-133.

⁷⁰ Uygur Türklerinde ad verme geleneği ve kişi adları hakkında geniş bilgi için bk. Abdurrauf Polat Taklamakanlı, "Uygur Kişi Adları Üzerine", çev. Alimcan İneyet, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi I*, 1996, s. 193-211.

⁷¹ Abdurrauf Polat Taklamakanlı, "Uygur Kişi Adları Üzerine", çev. Alimcan İneyet, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi I*, 1996, s. 193-211.

⁷² Bumairimu Abudukelimi, *Age.*, s. 106-107.

⁷³ Abdulkirim Rahman vd., *Age.*, s. 180.

Turdi Muhemmet, Turnisa, vb.⁷⁴

Uygur Türkleri arasında isim verme geleneği ile ilgili önemli uygulamalardan biri de şöyledir: Hamile kadının sürekli düşük yapması ya da doğumunun ardından bebeğinin kısa sürede ölmesi gibi nedenlerle bir türlü çocuk sahibi olamayan kadınlar, bebek dünyaya getirdiğinde çocuğa Allah Berdi, Huda Berdi, İgem Berdi, Sitvaldi, Tilivaldi, Turdi, Turğun, Tursun, Turnisahan gibi isimlerden birini koymaktadır. Ayrıca uzun zaman sonra kavuşulan erkek bebeğin uzun ömürlü olması için halk arasında “selilek” denilen “niyaz saçı” bırakma geleneği vardır.⁷⁵ “Niyaz, yalvarmak demektir. Bu, Allah’tan dilenen ve onun da bahşettiği çocukların nişanesi olarak, erkek çocukların başının arka kısmında “niyaz saçı” bırakıp, bunu üç kısma ayırarak bunlardan bir tane belik örmek demektir. Niyaz saçını, çocuk yedi yaşına girdiğinde bir törenle kesmek gerekir. Böyle yapıldığında çocukların erken ölmekten kurtarıldığına inanılmaktadır.”⁷⁶

Uygur Türklerinin doğum adetleriyle ilgili tespit edebildiğimiz inanış ve uygulamalarda bazı özellikler öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi çocuk sahibi olamayan veya çocuğunun sağlıklı bir şekilde doğmasını isteyen kadınların mezarlar başta olmak üzere kutsal mekânlara giderek birtakım ritüeller gerçekleştirmeleridir. Mezarların toprağından yeme, mezarların etrafındaki ağaçların yapraklarından yeme, ağaçlara iğne ya da bıçak saplama, mezarların etrafında yuvarlanma, mezarlara yakın yerlerdeki pınarlara para atma gibi uygulamalar bunlardan bazılarıdır. Bu noktada eski Türk inanışlarının izleriyle bazı evrensel sihrî uygulamaları bir arada toplayan kutsal mekânlar, halkın çeşitli problemlere karşı pratik çözüm ihtiyacından doğmuştur ve etraflarında bir inanma dairesi teşekkül etmiştir. Çocuk sahibi olmak, evlenemeyen genç kız ve erkeklerin kismetini açmak, değişik hastalıkları tedavi etmek gibi çok çeşitli fonksiyonlar üstlenen kutsal mekânlar etrafında atalar kültü, ağaç, dağ, su ve ateş kültü çerçevesinde eski Türk inanışlarıyla ilgili uygulamaların; adak adamak, mevlit okumak, dua etmek ve Kur’an-ı Kerim’den sureler okumak gibi İslam dini ile ilgili uygulamaların bir arada yapıldığı dikkat çekmektedir. Burada Eski Türk inanış ve düşünüş sistemi içinde yer alan unsurların Uygur Türklerinin İslam dinini kabul etmeleriyle birlikte İslami bir kisveye büründüğünü söyleyebiliriz. Ayrıca kutsal mekânların daha çok Muharrem ve Şaban aylarında Çarşamba, Perşembe ve Cuma günleri ziyaret edildiği görülmektedir. Kutsal mekânlara ve bu kişilere karşı duyulan saygı ve beslenen sevgi, insanlar arasındaki müştereklerden biri olma önceliğini kazanmış ve bireylerin kimliklerini kaybetmemelerini sağlayan unsurlar arasında yer almıştır. Burada asıl önemli nokta ise inanç merkezlerinin fertleri, toplum yapan bir harç ve manevi güç kaynağı olmasıdır.

Uygur doğum adetleri ile ilgili öne çıkan ikinci husus sihrî ve büyüsel işlemlerdir. Büyü iki amaçla yapılmaktadır. Bunlardan birincisi, “kötülükleri bir şahıs ya da ona ait mal, mülk, hayvan, vb. üzerine yöneltmek suretiyle zarar vermek; ikincisi ise bu şekilde kötülüğe uğramış kimseden kötülüğü defetmek için yapılan sihrî işlemdir.”⁷⁷ Doğum etrafında oluşan büyüsel ve sihrî işlemlerin daha çok kötülüğü engellemeye yönelik ya da kötülüğü defetmek üzere yapıldığı görülmektedir ve bunlardan birincisi temas büyüsunü içeren uygulamalardır. “Temas büyüsunde bir insanda varlığı tasavvur edilen majik kuvvet, o insanın nefesinde, tükürüğünde, pisliğinde, idrarında, kanında da bulunmaktadır. Herhangi bir şeyin içindeki majik kuvvet, o şey uzakta da olsa, çoğu kez o şeyin bütün kısımlarında da varmış gibi düşünülür. Örneğin; bir ağacın büyüme ve mahsul verme gücünün, ağacın dallarında ve yapraklarında da var olmasını düşünmek gibi.”⁷⁸ Çocuk sahibi olamayan kadınların hamile kalmak için kabirlerin üzerindeki topraktan kazarak

⁷⁴ Hebibe Tursinniyaz, *Age.*, s. 86-87

⁷⁵ Abdükerim Rahman vd., *Age.*, s. 116.

⁷⁶ Ürümçi Tiyanşan Rayon Helk Çöçekliri, Şinciang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, Ürümçi 1994, s. 65-67.

⁷⁷ Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1966, s. 33.

⁷⁸ Sedat Veyis Örnek, *Age.*, s. 37.

yemeleri, kabrin etrafındaki ağaçlardan düşen yaprakları ovuşturup yemeleri, kabirlerdeki çeşitli nesnelere yüzlerini sürmeleri, kabirlerin yakınındaki tepelerden yuvarlanmaları; çeşitli nesneleri molla ya da hocalara götürerek okutup üfletip yemeleri, hamile kalamayan kadının kurban bayramı günü çocuklu bir kadını kucaklayarak onunla iç donunun bağını değiştirmesi vb. birçok uygulamada temas büyüsünün etkili olduğu görülmektedir. Burada majik bir güce sahip olduğu düşünülen kutsal mekân ya da kişinin temas halinde olduğu nesnelere dokunarak ya da onları yiyerek bu majik gücün kendilerine etki edeceği ve bunun sonucunda da çocuk sahibi olacakları düşüncesi hâkimdir.

Doğum adetleri içinde yer alan bazı uygulamalarda ise taklit büyüsünün etkisi vardır. “Benzer işlemin, benzer olayı meydana getireceği”⁷⁹ temeline dayanan taklit büyü, özellikle hamile kalamayan kadının bir süre bir başkasının çocuğuna bakması, bebeğin göbeğinin iyi saklanırsa, onun bir ömür boyu bahtlı olacağına inanılması, bebeğin eşinin 40 cm. derinliğe gömülmesi aksi takdirde bebeğin sık sık yediğini kusacağına inanılması, farklı cinsten bir çocuk sahibi olmak isteyen kadının bebeğin eşini ters çevirerek içine yedi tane şeftali çekirdiği, yedi tane de çakıl taşı koyarak gömmesi, başka doğum yapmak istemeyen kadının bebeğin eşini boş beyaz çuvala koyup kavak ağacına asarak kurumaya bırakması veya fazla sütü çamurla karıştırıp kurutması, kadının fazla sütünün nemli ve ıslak bir yere dökülmesi gibi uygulamalar, taklit büyüde yer alan “bir şey benzeriyle tedavi edilir” (similia similibus curantur)⁸⁰ inancına dayanmaktadır.

Uygur Türklerinin doğum etrafındaki inanış ve uygulamalarında ocak, ateş ve tütsü ayrı bir yere sahiptir.⁸¹ Tütsü ve ateş çevirme geleneği⁸² hem hamile kadını ve bebeği kötülüklerden korumak hem de kötülükleri ortadan kaldırmak için sık sık yapılan bir uygulama olarak dikkat çekmektedir. Ateş ve tütsünün arındırıcı bir özelliği olduğu ve tütsünün daha çok ardıc ağacından yapıldığını biliyoruz.⁸³ Ayrıca ateş ve dumanın, Şamanların ayin sırasında şifa ve değişik amaçlarla da kullandığını da biliyoruz.⁸⁴ Eski Türk dininin uzantısı olan tütsü yapma geleneği, kötülüğü ortadan kaldırmak amacıyla günümüzde de hala devam etmektedir.

Türk kültüründe deve özellikle Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra görülmeye başlar. Buğra adı her türlü hayvanın damızlığını belirler.⁸⁵ Diğer birçok hayvan gibi deve de Türk mitolojisinde alp simgesi ya da bir ongundu. Özellikle buğra denilen erkek develer kahramanlar tarafından töz olarak kabul ediliyordu. İslamdan önce olduğu gibi İslamiyetten sonra da devenin töz olma vasfının devam ettiğini görüyoruz; örneğin Karahanlılarda deve unvan ongunu idi. Onun zaman zaman erken devirde ya da İslamiyetten sonra kanatlı olarak da tasvir edilmesi bu hususlara

⁷⁹ Sedat Veyis Örnek, *Age.*, s. 35.

⁸⁰ Sedat Veyis Örnek, *Age.*, s. 106.

⁸¹ Ateş, ocak ve tütsü arasındaki tarihi ve kültürel ilişki hakkında bk. Metin Ekici, Adem Öger, “Türklerde Ocak Kültü ve Bu Kültürün Alevilik İnancına Yansımaları” 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, C. 2, Grafiker Matbaacılık, Ankara 2007, s. 1357–1367.

⁸² Ateş çevirme işlemi tütsüden farklı bir uygulamadır ve şu şekilde yapılmaktadır: Beşikteki çocuğun cinler tarafından korkutulması nedeniyle sık sık ağladığında çocuğun ninesi bir tutam karnı yakarak anne ile çocuğun üstünde ateşi çevirir. Anne çocuğu kucaklayıp üç adım veya yedi adım atarak yer değiştirir. Her defasında üç kez ateş döndürülür. Cinler beşiğe, kundağın üstüne gelir dolayısıyla çocuğu aniden korkutan, karabasan geldi diye düşünülür. Bk. Tugba Gönel, *Rahman Abdurrehim'in 'Uygurlarda Şamanizm' Adlı Eserinin Halkbilimi Açısından İncelenmesi*, Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir 2011, s. 147-150.

⁸³ Bu konuda geniş bilgi için bk. Jean-Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, çev. Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002, s. 64, 230-240; Emel Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 93–109;

⁸⁴ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 80-90, Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s. 95-120.

⁸⁵ Jean-Paul Roux, *Age.*, s. 194.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

işaret etmektedir.⁸⁶ Jean-Paul Roux, bozkır sanatında nadir rastlanan ve ismi adbilimde Karahanlılar dışında pek de itibar görmeyen bir hayvan olan deve söylencesiyle ilgili gerçekten önemli kanıtlar bulamadığını belirterek; “Bununla birlikte deve güreşleri, kaya üstü resimlerinin de desteklediği gibi, Türkler arasında tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar büyük ilgi görmüştür. Bunun dinsel rolü her ne kadar pek açık değilse de kafatasının kem göze karşı nazar şeklinde Türkiye’de deve hala önemli sayılmaktadır.”⁸⁷ demektir. Doğumla ilgili inanış ve uygulamalarda, hamilelik döneminde deve etinin yenilmemesine karşın deve yününün kötülüklerden ve karabasandan korunmak amacıyla hamile kadın tarafından döşəğinin içine konulması, ip yapılarak boyunlarına takılması ve kıyafetlerinin iç astarına yerleştirilmesi dikkat çekmektedir. Hatta doğumdan sonra da deve yününden yapılan ip bebeğın boynuna veya bileğine takılmakta ve bebeğın kundağına konulmaktadır. Bu durum deve ile ilgili olarak özellikle İslami dönemle birlikte ortaya çıktığı düşünölen bir inanış ve buna bağılı uygulamanın Uygur Türkleri arasında ne şekilde varlığını göstermesi bakımından dikkate değerdır.

Uygur Türklerinin doğum adetleri içerisinde dikkat çeken bir başka unsur da kurttur. Doğum olayının ardından bebeğın cinsiyetini öğrenmek isteyen baba “Böri (kurt) mi tilki mi?” diye sormaktadır. Eğer bebeğın cinsiyeti erkek ise böri kız ise tilki denilmektedir. Ayrıca bebeğı nazardan ve kötölüklerden korunmak amacıyla beşğın yanına kurt kemiğı konulmaktadır. Günümüzde Anadolu’da da nazarlık olarak kullanılan kurdun dişi ve tırnağı⁸⁸ Uygur Türkleri arasında da aynı amaçla kullanılmaktadır. “Kurt, proto-Türk topluluklarında bir totemken Hun devrinde ata kültünün bir parçası haline gelmiştir. Türk dünyasının çeşitli yerlerinde kaya veya mezar taşları üzerinde ya da şaman elbisesi ya da malzemelerinde Tanrı-kurt tasvirlerine rastlıyoruz. Kurtla ilgili olarak zamanla gelişen hayvan-ata kavramı devlet, hükümdarlık, vb. unsurların simgesi de olmuş; gök ve yer unsurlarıyla ilgili çeşitli anlamlar kazanmıştır. Birçok hayvanda söz konusu olduğu gibi, kurtlar da İslamiyetten sonra, eski ilahî anlamlarını büyük ölçüde kaybetmiştir. Birtakım kalıntılarsa tamamıyla İslamiyete uydurulmuştur. Kurdun bazı olumsuz anlamlar kazanması dışında, özellikle yiğitlik ya da güç simgesi olması, nazardan sayılması gibi bazı anlamları devam etmiştir.”⁸⁹ Uygur Türkleri arasında kurt kemiğının koruyucu bir unsur olarak kullanılması, onun eski Türk mitolojisi ve inanç sistemindeki yerinin günümüzdeki bir uzantısıdır.

Hamile kalamayan kadınların ağaçtan dilek dilemeleri, ağaca çaput bağlamaları, kız çocuk dileyenlerin iğne; erkek çocuk dileyenlerin ise kavak ağacına bıçak saplamaları gibi uygulamaların temelinde ise ağaç kültünün yer aldığını söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, hayatın önemli geçiş dönemlerinden birini oluşturan ve aileye bütönlük kazandıran doğum olayı, Uygur Türkleri arasında da çeşitli inanış ve uygulamaları beraberinde getirmiştir. Bu inanış ve uygulamaların temelinde eski Türk dininin, Şamanlığın ve Türk mitolojisine bağılı inanışların bulunduğunu görmekteyiz. Kaynağını eski Türk dininden alan ve zamanla gelenek, görenek ve inanç dokusu içinde günümüze kadar ulaşan bu uygulamalar, halkın birtakım ihtiyaçlarına cevap vermektedir. İnanılarak ve kutsallaştırılarak yapılan bu uygulamalar, yüzlerce yıllık zaman, din ve ekolojik faktörlere bağılı olarak bazı değışimler geçirmişse de günümüz insanının ihtiyaçlarına cevap vermeye devam etmektedir.

⁸⁶ Yaşar Çoruhlu, *Age.*, s. 146-147.

⁸⁷ Jean-Paul Roux, *Age.*, s. 195.

⁸⁸ Yaşar Kalafat, “Sözlü Kültürümüzde Bursa ve Yöresi Örnekleriyle Kurt-I” *II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Bursa 2005, s. 415-421.

⁸⁹ Yaşar Çoruhlu, *Age.*, s. 134-136

KAYNAKÇA

- ABUDUKELİMİ Bumairimu, *Uygur Türklerinin Dinî İnanışları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.
- ÇORUHLU Yaşar, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002.
- DAVUT Rahile, *Uygur Mazarliri*, Şıncañ Halk Neşriyatı, Ürümçi 2001.
- DAVUT Rahile, “Uygurların Mezar Kültürü Üzerinde Bir Araştırma”, Akt: Alimcan İnayet, *Milli Folklor*, S.60, 2003.
- EKİCİ Metin ve ÖGER Adem, “Türklerde Ocak Kültü ve Bu Kültün Alevilik İnancına Yansımaları” 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, C. 2, Grafiker Matbaacılık, Ankara 2007.
- ESİN Emel, *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001.
- GÖNEL Tugba, *Rahman Abdurrehim’in ‘Uygurlarda Şamanizm’ Adlı Eserinin Halkbilimi Açısından İncelenmesi*, Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir 2011.
- HEBİBULLA Abdurehim, *Uygur Etnografisi*, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi 2000.
- İNAN Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.
- İNAYET Alimcan, “Divanü Lugati’t-Türk’teki Doğumla İlgili Örf Adet ve Ritüeller”, *Kaşgarlı Mahmud ve Dönemi, 28-30 Mayıs, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, II. Türkiyat Enstitüsü Sempozyumu*, Ankara 2008.
- İNAYET Alimcan, “Kaşgarlı Mahmut Hakkında Oluşan Efsaneler Üzerine”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, VI / 2, Kış, 2006.
- KALAFAT Yaşar, “Sözlü Kültürümüzde Bursa ve Yöresi Örnekleriyle Kurt-I” *II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Bursa 2005, s. 415-421.
- ÖRNEK Sedat Veyis, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1966.
- RAHMAN Abdükerim vd., *Uygur Örp-Adetliri*, Şıncañ Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, Ürümçi, 1996.
- RAHMAN Abdükerim, *Yipek Yurtidiki Epsane-Rivayetler*, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 1999.
- RAHMAN Abdülkerim, *Uygur Folkloru*, çev. Soner Yalçın-Erkin Emet, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ROUX Jean-Poul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, çev. Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002.
- TAKLAMAKANLI Abdurrauf Polat, “Uygur Kişi Adları Üzerine”, çev. Alimcan İnayet, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi I*, 1996.
- TURSİNNİYAZ Hebibe, *Uygur Ayalliriniñ Tuğut Adetliri Üstide Tetkikat*, Şıncañ Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ürümçi, 2007.
- Uygur Helk Epsane-Rivayetliri (Kök Gümbez)*, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 2006.
- Uygur Helk Epsane-Rivayetliri (Kök Yallik Böre)*, Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi, 2006.
- Ürümçi Tiyanşan Rayon Helk Çöçekliri*, Şinciang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, Ürümçi 1994.